

บทความวิจัย (Research Article)

จารึกคังกร : จุดเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาติอินโดนีเซีย
Śaṅkara Inscription: The Connector of the National
History of Indonesia

อุเทน วงศ์สถิตย์¹ และดอกรัก พยัคศรี^{2*}
Utain Wongsathit¹ and Dokrak Payak Sri^{2*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของจารึกคังกร ประเทศอินโดนีเซีย ในฐานะที่เป็นจุดเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาติอินโดนีเซียยุคคลาสสิกในช่วงที่ราชวงศ์ไศเลนทร์ได้ปกครองพื้นที่ในเกาะชวา และมีความรุ่งเรืองจนสามารถสร้างมหาสถานที่ยิ่งใหญ่อย่างบุโรพุทโธ มหาสถานพุทธศาสนานิกายมหายาน และปรัมบานันมหาสถานศาสนาฮินดูไศวะนิกาย จารึกคังกรทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านการสนับสนุนทางศาสนาของพระเจ้าปณมกรัน จากศาสนาฮินดูไศวะนิกายอันเป็นศาสนาที่พระเจ้าสัณญะ พระบิดาของพระองค์ได้นับถือมาแต่เดิมมาเป็นพุทธศาสนา นิกายมหายาน นอกจากนี้จารึกคังกรยังได้เชื่อมโยงจารึกที่สำคัญของอินโดนีเซียอีก 3 หลัก ได้แก่ จารึกโซโยเมอระโต ที่กล่าวถึง เสดลนทระ ตระกูลผู้ปกครองชวา ยุคแรกต้นตระกูลของราชวงศ์ไศเลนทร์ นับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย จารึกจังกัล ที่กล่าวถึงการสร้างคิปลิงคัมภีร์ของพระเจ้าสัณญะ และจารึกกาละสัน ที่กล่าวถึงการสร้างเทวาลัยแด่พระนางตารา พระโพธิสัตว์ฝ่ายหญิงในพระพุทธศาสนา ซึ่งจารึกทั้ง 4 หลักนี้ก็ทำให้เห็นถึงความต่อเนื่องของสายตระกูลของราชวงศ์ไศเลนทร์ โดยไม่มีการแยกพระเจ้าศรีสัณญะออกไปจากราชวงศ์ไศเลนทร์ แล้วไปตั้งราชวงศ์ของตนเองว่า ราชวงศ์สัณญะ

คำสำคัญ : ไศเลนทร์ ชวา ฮินดู พุทธศาสนา คังกร

¹ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Master of Arts Program in Archeology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

^{2*} นักวิชาการ 5 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)

*Corresponding author; email: dokrak.p@sac.or.th

(Received: 29 April 2022; Revised: 5 September 2022; Accepted: 11 November 2022)

Abstract

This article aims to indicate the importance of Śaṅkara inscription, Indonesia, as a link to the national history of Indonesia in the classical period. Śailendra dynasty was build a great place such as Borobudur and Prambanan. Śaṅkara inscription show the transition of the Śailendra dynasty's religious support from Hinduism to Buddhism. In addition, the Śaṅkara inscriptions linked three important inscriptions of Indonesia, namely the Sojomerto inscription, which mentions the Selendra family of Javanese rulers early, the ancestors of the Śailendra dynasty Hindu religion, Shiva sect, Inscription of Canggal, which talks about the creation of the Shiva Linga on the mountain of Lord Sanjaya. The inscription of Kalasan talking about the creation of the temple for Phra Nang Tara who is a female Bodhisattvas in Buddhism The 4 inscriptions show the continuity of the family line of the Śailendra dynasty without separating Sañjaya from the Śailendra dynasty and set up his own dynasty Sanjaya dynasty.

Keywords : Śailendra, Java, Hinduism, Buddhism, Śaṅkara

บทนำ

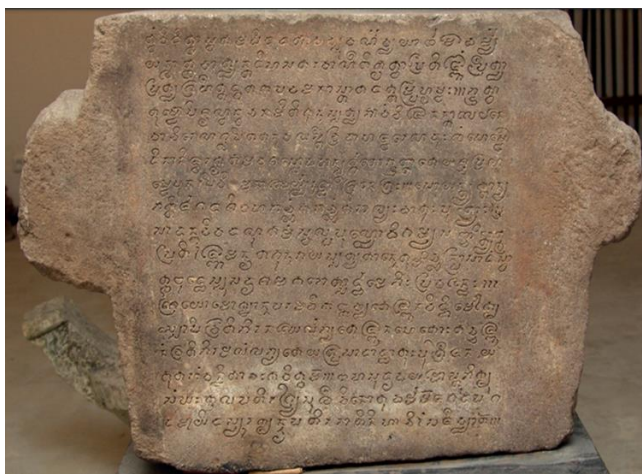
ราชวงศ์ไศเลนทร์เป็นราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติอินโดนีเซีย ปกครองเกาะชวาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ในช่วงที่ราชวงศ์ไศเลนทร์มีอำนาจเหนือดินแดนที่ราบแถบชวากลางนี้ได้สร้างศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ไว้หลายแห่ง ที่เห็นเป็นประจักษ์ก็คือ “บุโรพุทโธ” มหาสถานแห่งพุทธศาสนานิกายมหายาน รวมทั้ง “ปรัมบานัน” มหาสถานแห่งศาสนาฮินดู ไชวะนิกาย และศาสนสถานอื่น ๆ ที่เรียกว่า “จันทิ” อีกหลายแห่งเช่นกัน ทำให้เห็นถึงความรุ่งเรืองและอำนาจของไศเลนทร์ มากไปกว่านั้นอำนาจของไศเลนทร์ยังแผ่ออกไปจนถึงอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งเป็นอาณาจักรที่สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติอินโดนีเซียเช่นกัน

การค้นพบจารึกดังกล่าวทำให้ประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนผ่านราชบัลลังก์ระหว่างพระเจ้าสุริยวงศาไปสู่วะไลราชกุมารชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วย

อธิบายการเปลี่ยนผ่านการนับถือศาสนาจากฮินดูของราชวงศ์ไศเลนทร์ไปเป็นพุทธศาสนamahayan และสนับสนุนทฤษฎีที่ว่าไม่มีเพียงราชวงศ์ไศเลนทร์เท่านั้นที่ปกครองในเกาะชวา

ความสำคัญของจารึกคังกร

จารึกคังกร (Śaṅkara) เคยอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาลิก ภายหลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและได้ปิดตัวลงไป มีการนำของสะสมในพิพิธภัณฑสถานไปขายให้กับรัฐบาลและเอกชนหลายแห่ง ปัจจุบันอยู่กับนักสะสมคนหนึ่งไม่เปิดเผยนาม

ภาพ 1 จารึกคังกร ที่มา : อาโล กริฟฟิธส์

The Sanskrit Inscription of Śaṅkara and its Interpretation in the National History of Indonesia

จารึกหลักนี้ บันทึกด้วยอักษรกวิ ภาษาสันสกฤต ตามประวัติบอกว่าพบที่เมืองสรางเน ใกล้กับเมืองโซโลในจังหวัดชวากลาง จารึกไม่ระบุศักราช โบซาร์และอาโลคิดว่จารึกหลักนี้น่าจะจารึกบนศิลาสองก้อน แล้วบันทึกเรื่องราวต่อกัน โดยจารึกหลักที่พบนี้เป็นเพียงส่วนท้าย ยังขาดข้อความในศิลาจารึกในส่วนต้นที่ขาดหายไปและสันนิษฐานว่าน่าจะระบุศักราชไว้ (Griffiths, 2021) โบซาร์ได้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 13

เนื้อหาโดยสรุปของจารึกหลักนี้กล่าวถึง บิดาของคังกรได้กระทำพิธีบูชาพระศิวะอย่างหนัก ตามคำแนะนำของเหล่าครุทำให้ป่วยหนักเป็นเวลา 8 วัน แล้วจึงเสียชีวิต คังกรเสียใจและรู้สึกขยาดในไศวะนิกาย จึงได้เปลี่ยนการนับถือมาเป็นพุทธมหายานและให้การสนับสนุนภิกษุนักบวชในพุทธศาสนา

จารึกคังกรฉบับที่อ่านและตีความโดยโบชารีนีมีความสำคัญและได้ถูกบรรจุอยู่ในหนังสือชุดประวัติศาสตร์ชาติอินโดนีเซีย Sejarah nasional Indonesia (SNI) The National History of Indonesia เล่มที่ 2 Zaman Kuno หรือยุคโบราณ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 ถึง 16 โดยตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.2518 ครั้งที่สองปี พ.ศ.2524 และได้ปรับปรุงต้นฉบับจัดพิมพ์ใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ.2551 และพิมพ์ฉบับปรับปรุงนี้ใหม่อีกหลาย ๆ ครั้ง (Bambang & Endang, 2008)

โบชารีนีได้ตีความว่า **คังกร** ในจารึกนี้คือ พระเจ้าปณมกรัณ และพระบิดาของพระองค์ ในจารึกก็คือ พระเจ้าศรีสัตยยะผู้นับถือศาสนาฮินดู ไชวะนิกาย พระเจ้าปณมกรัณเคยนับถือศาสนาฮินดู ไชวะนิกายตามพระบิดามาก่อนและได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาภายหลังจากที่พระบิดาของพระองค์ประจวบและสวรรคตเพราะตรากตรำในการทำพิธีกรรมบูชาพระศิวะอย่างหนักหน่วง พระเจ้าปณมกรัณเห็นว่าพุทธศาสนาหายาน มีความเมตตา และเป็นทางออกสำหรับการขจัดความหวาดกลัวในไสวะนิกายทั้งตัวพระองค์เอง และประชาชนของพระองค์ นอกจากนี้ในจารึกยังมีคำว่า **ธรม** และ **ภิกษุสงฆ** ซึ่งเป็นคำในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน และพระเจ้าปณมกรัณได้ทรงเลื่อมใสและอุปถัมภ์พุทธศาสนาหายานแล้ว (Boechari, 2012) แม้ว่าก่อนหน้านี้ราชวงศ์ไศเลนทร์จะได้นับถือศาสนาฮินดู ไชวะนิกายมาโดยตลอด

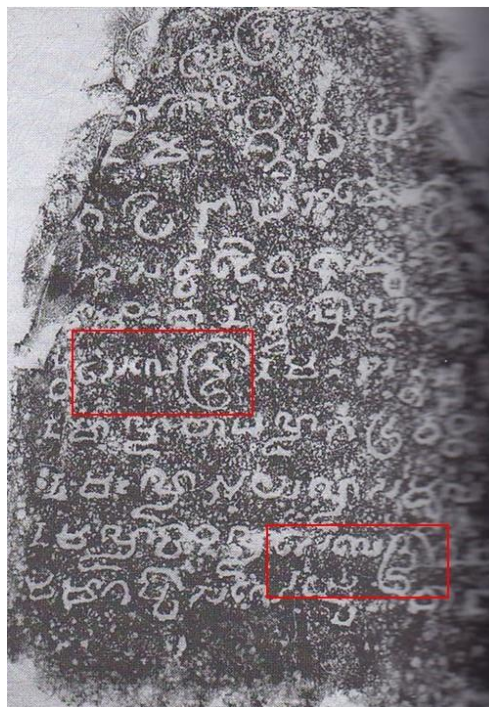
ไศเลนทร์คือใคร?

คำว่า “ไศเลนทร์” มีความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาสันสกฤตว่า “เจ้าแห่งภูเขา” ถึงจะมีชื่อว่าเป็นเจ้าแห่งภูเขา และมีภูเขาพาดผ่านเป็นแนวยาว แต่ราชวงศ์นี้ได้ปกครองและมีอำนาจอยู่ในบริเวณที่ราบตอนกลางของเกาะชวา ที่ราบที่สำคัญในภูมิภาคนี้ได้แก่ ที่ราบเกตุ (Kedu Plain) และที่ราบสูงเดียง (Dieng Plateau) อาณาจักรที่สำคัญของราชวงศ์ไศเลนทร์ อย่างอาณาจักรมาตารัมก็ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเกตุ อย่างไรก็ตาม ไศเลนทร์ ที่หมายถึง เจ้าแห่งภูเขานี้ น่าจะหมายถึง พระศิวะ เทพเจ้าในศาสนาฮินดู ซึ่งสถิตอยู่ที่เขาไกรลาส และคำว่า ไศเลนทร์ ก็เป็นชื่อหนึ่งของพระศิวะเช่นกัน จึงเป็นที่แน่ชัดว่าราชวงศ์ไศเลนทร์เลื่อมใสศรัทธาในศาสนาฮินดู ไชวะนิกายอย่างไม่ต้องสงสัย

ต้นกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นแห่งราชวงศ์ไศเลนทร์นี้ก็ยังเป็นปริศนาที่ยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด มีเพียงข้อสันนิษฐานจากนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการท้องถิ่นที่พอจะสรุปได้ว่า ต้นกำเนิดของราชวงศ์นี้เป็นชนชาติใดใน 4 กลุ่ม ได้แก่ ชาวสุมาตรา ชาวยะวา ชาวอินเดียน และชาวฟูนัน ต้นกำเนิดทั้ง 4 ชนชาตินี้มีสองชนชาติ ชาวสุมาตรา และชาวยะวาที่เป็นชนพื้นเมืองอินโดนีเซีย

โดยแท้ อีกสองชนชาตินั้นถือว่าเป็นคนต่างถิ่นที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบบริเวณนี้ (Zakharov, 2012)

การค้นพบ จารึกโซโยเมอระโต (Sojomerto) ที่หมู่บ้านโซโยเมอระโตในจังหวัดชวากลาง จารึกด้วยอักษรกวิ ภาษามลายูโบราณ ทำให้ทราบว่า ราชวงศ์ไศเลนทร์คือใคร และอยู่ที่ชวากลาง นี้มาตั้งแต่เมื่อใด ถึงแม้จารึกหลักนี้จะไม่ได้รับบุศกราช แต่โบชาเร็นกโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ชาวอินโดนีเซียได้สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุอยู่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 12 จากข้อความสรรเสริญพระ ศิวะในบรรทัดที่ 3 ของจารึก นอกจากนี้โบชาเร็นกยังเชื่อว่าคำว่า “ดาปุนตา เสเลนตระ” (Dapunta Selendra) ในจารึกโซโยเมอระโตนี้ เป็นคำยืมภาษาสันสกฤตในภาษามลายูโบราณของคำว่า ไศเลนทร์ (Śailendra) (Boechari, 1966) และเป็นบรรพบุรุษต้นกำเนิดของราชวงศ์ไศเลนทร์

ภาพ 2 สำเนาจารึกโซโยเมอระโต คำว่า "เสเลนตระ" (Selendra) บรรทัดที่ 7 และ 10

ที่มา : วิกีพีเดีย https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d6/sojomerto_inscription.jpg

แต่การที่จะบอกว่า เสเลนทร์ คือ ไศเลนทร์ นั้นก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่ในภาษามาลาย โบราณปรากฏคำยืมภาษาสันสกฤตที่มีพยัญชนะเสียงเสียดแทรกแต่ไม่ออกเสียง (ศ) อย่างในจารึก ภาษามาลายโบราณของศรีวิชัยที่ระบุดิศกรราช 682, 684 และ 686 มีศัพท์บางคำอย่างเช่น คำว่า *ศรีวิชัย* ในจารึกเกตุกันบุกิต จารึกโกตากาปุรุ คำว่า *ศักรราช* ในจารึกเกตุกันบุกิต จารึกโกตากาปุรุ และจารึกตาลังตูโว คำว่า *ศุกลปักษ* ในจารึกเกตุกันบุกิต คำว่า *ศรีเกษตร* และ *ศรีชัยนาศ* ในจารึกตาลังตูโว คำว่า *ศานติ* ในจารึกโกตากาปุรุ (Zakharov, 2012)

นอกจากจะพบการใช้ ศ ในคำยืมภาษาสันสกฤตแล้ว ในจารึกโซโยเมอระโตเองก็มีการเขียน สระควบกล้ำอย่างสระ “ai” อย่างคำว่า ไทวะ daiva อยู่ด้วย ด้วยเหตุผลทั้งสองประการนี้จึงทำให้ เชื่อว่าไม่มีความจำเป็นที่จะเขียนคำยืมภาษาสันสกฤตจาก ไศเลนทร์ เป็น เสเลนทร์ อย่างที่ปรากฏ ในจารึกโซโยเมอระโต (Zakharov, 2012)

ภาพ 3 คำว่า "ไทวะ" (DAIVA) บรรทัดที่ 5 จารึกโซโยเมอระโต

ถึงแม้ว่าโบชาริจะตีความจารึกโซโยเมอระโต และสันนิษฐานว่า **ดาบุณฑา เสเลนทร์** เป็นบรรพบุรุษชาวพื้นเมืองชาวของราชวงศ์ไศเลนทร์ รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ ได้แก่ สันตานุ ผู้เป็นบิดา ภัทรวดี ผู้เป็นมารดา และสัมบุ ผู้เป็นภริยาของเสเลนทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาฮินดูนิกาย ไศวะแต่หลักฐานจากจารึกโซโยเมอระโตมีเพียงการนับถือศาสนาฮินดูไศวะนิกายของตระกูลเสเลนทร์เท่านั้นที่พอจะสามารถเชื่อมโยงไปหาพระเจ้าสุริยชยะผู้มีชื่อจาก จารึกจังกัล (Canggal) และเป็นผู้ก่อตั้งราชวงศ์ไศเลนทร์และอาณาจักรมาตารัมที่ยิ่งใหญ่ในเกาะชวา

หลักฐานการนับถือฮินดูของพระเจ้าสุริยวงษ์

ข้อความในจารึกจังกัล พบที่วัดกุนุงกูเกีในจังหวัดชวากลาง ระบุศักราช พ.ศ. 1275 จารึกด้วยอักษรแบบราชวงศ์ปัลลวะ ภาษาสันสกฤต เนื้อความกล่าวถึงพระเจ้าศรีสุริยวงษ์ได้ประดิษฐานศิวลึงค์บนภูเขา สรรเสริญพระศิวะ พระพรหม และพระวิษณุ และกล่าวถึงทวิปอันประเสริฐชื่อว่า “ชวา” (Javā) อันเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร ทางด้านกัณฑ์ คัชชีมาได้ระบุในคำแปลจารึกหลักนี้ว่า พระเจ้าศรีสุริยวงษ์ (Śrī Saṅjaya) เป็นโอรสของพระเจ้าสันนาหะ ในขณะที่นักวิชาการท่านอื่นระบุแตกต่างออกไปว่าเป็นโอรสของนางสันนาหะ ผู้เป็นน้องสาวของพระเจ้าสันนะ (Khatshima, 2021)

ในตำนานปาราหยังกัน¹ (Carita Parahyangan) เอกสารประวัติศาสตร์ของอาณาจักรชุนดาที่บันทึกในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 21 ได้กล่าวถึง สุริยวงษ์ในฐานะโอรสแห่งพระเจ้าสันนะ ขณะนั้นพระเจ้าสันนะได้พ่ายต่อปุรพโสระ กษัตริย์แห่งอาณาจักรกาลูห์ จึงได้ถอยร่นไปยังภูเขาเมราปี ต่อมาสุริยวงษ์ได้โจมตีอาณาจักรกาลูห์ และสังหารปุรพโสระทั้งครอบครัวเพื่อล้างแค้น หลังจากนั้นสุริยวงษ์จึงครองอาณาจักรต่อจากพระเจ้าสันนะ

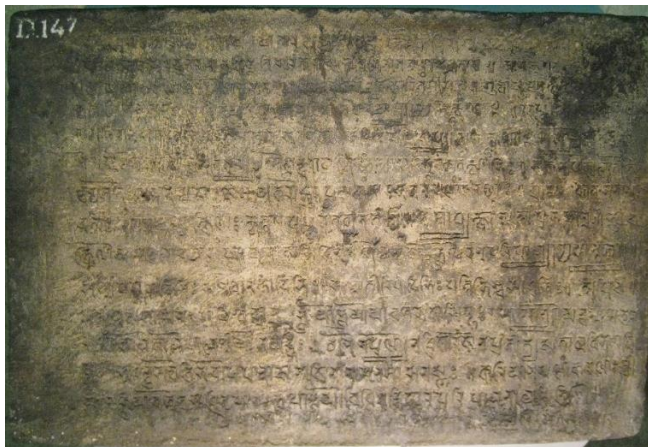
ภาพ 4 จารึกจังกัล

ที่มา : Inscriptions Preserved in National Museum in Jakarta by Om Doyok

¹ ต้นฉบับคัมภีร์ไบเบิล 47 ใบ ขนาด ขนาด 21 x 3 ซม. แต่ละใบจารึกอักษรสีบรรทัด จารด้วยอักษรชุนดาเก่า ภาษาชุนดาโบราณ ในช่วงศตวรรษที่ 16

หลักฐานการนับถือพุทธศาสนานิกายมหายานของปณัฏฐมกรัณ

พระนามของพระเจ้าปณัฏฐมกรัณปรากฏในจารึกหลายหลัก และหลากหลายพระนาม โดยที่มีชื่อเสียงที่สุดได้แก่ จารึกกาละสัน (Kalasan) พบที่หมู่บ้านกาละสัน เมืองยogyakarta จารึกด้วยอักษรนาครี ภาษาสันสกฤต ระบุศักราช พ.ศ.1321 เนื้อหากล่าวถึงการสร้างเทวาลัยแด่พระนางตารา พร้อมทั้งที่อยู่ของเหล่าภิกษุผู้วิญญูและคำสอนมหายาน โดยเหล่าราชครูของราชวงศ์ไศเลนทร์ ตามพระราชดำรัสของมหาราชาชื่อว่า พระเจ้าทยาธิ ปณัฏฐมกรัณ (Dyah Pañcapanaṃ Panaṃkaraṇ) นอกจากนี้ยังได้มอบถวายหมู่บ้านกาละสะให้กับเหล่าพระสงฆ์อีกด้วย (Khatshima, 2021) นอกจากนี้จารึกกาละสันยังเป็นจารึกหลักแรกในอินโดนีเซียที่ระบุชื่อ “ราชวงศ์ไศเลนทร์” (Śailendravarmanśa)

ภาพ 5 จารึกกาละสัน พ.ศ. 1321

ที่มา : วิกีพีเดีย https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Kalasan_Inscription.JPG

เทวาลัยที่พระเจ้าปณัฏฐมกรัณได้สร้างให้เป็นที่ประดิษฐานแห่งพระนางตาราเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา เนื่องจากพระนางตารา คือ พระโพธิสัตว์ตารา เป็นพระโพธิสัตว์ฝ่ายหญิงในพระพุทธศาสนา เทวาลัยแห่งนี้ก็คือ จันทิกาละสัน อยู่ที่เมืองกลาเตน จังหวัดชวากลาง เมืองกลาเตนตั้งอยู่ระหว่างเมืองยogyakarta กับเมืองโซโลในปัจจุบัน ซึ่งมีจันทิกระจุกตัวรวมกันอยู่ จันทิกาละสัน มีรูปแบบเป็นผั้ห้ำห่อง ซึ่งทำให้เกิดอาคารในผั้ห้ำห่องขึ้น เรือนธาตุหลักแบ่งออกเป็นสามเก็จ โดยเก็จประธานได้กลายเป็น “อาคารประกบ” ตามระบบ “ปราสาทซ้อนปราสาท” ส่วนเก็จมุมมีเสาดัดผนังชนาบซุ้มทรงปราสาทที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งในศิลปะชวาภาคกลาง ด้านบนยอดเป็นการซ้อนชั้นตามแบบวิมานอินเดียใต้ (Chedha, 2015)

ราชวงศ์ไศเลนทร์นับถือฮินดูหรือพุทธ

นักวิชาการหลายท่านระบุว่า พระเจ้าปณัฏฐมกรัณทรเป็นโอรส และเป็นผู้สืบทอดราชอาณาจักรโดยชอบธรรมต่อจากพระเจ้าศรีสัตยยะซึ่งเป็นพระบิดาของพระองค์ ดังหลักฐานที่ปรากฏในจารึกมัญจาคีรี ที่ระบุชื่อของพระเจ้าปณัฏฐมกรัณทรต่อจากพระเจ้าศรีสัตยยะ แต่เนื่องจากพระเจ้าศรีสัตยยะเป็นผู้ที่นับถือและสนับสนุนศาสนาฮินดู ไศวนิกายดังหลักฐานที่ปรากฏในจารึกจังกัล แต่พระเจ้าปณัฏฐมกรัณโอรสของพระองค์กลับนับถือและให้การสนับสนุนพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างแรงกล้าดังหลักฐานที่ปรากฏในจารึกกาละสัน และศาสนสถานทางพุทธหลายแห่ง เช่น จันทิกาละสัน จันทิสำหรี เป็นต้น จึงทำให้เกิดข้อสงสัยและข้อถกเถียงว่าจริง ๆ แล้ว ที่เกาะยะวาแห่งนี้มีราชวงศ์ที่ปกครองราชวงศ์เดียวคือ ราชวงศ์ไศเลนทร์ ผู้ฝึกไฟในพุทธศาสนา หรือมีราชวงศ์สัตยยะ ผู้ฝึกไฟในฮินดูไศวนิกายร่วมด้วยกันแน่

ถึงแม้ว่าในจารึกมัญจาคีรี (Mantyasih) หรือที่รู้จักกันในจารึกเกพู หรือกฐาบัตรพระเจ้าบาลีตุ้ง ระบุศักราช พ.ศ. 1450 พบที่เมืองเตมิงกูง จังหวัดชวากลาง จะระบุพระนามของพระเจ้าสัตยยะไว้ในอันดับแรกของวงศ์ว่า ระโก มาตารัม สัง ราตุ สัตยยะ ขณะที่คนอื่น ๆ ในรายชื่อกลับมีคำว่า “ศรีมหาราช” นำหน้าพระนามทุกพระองค์ ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้ยังเป็นที่คลางแคลงใจต่อนักวิชาการบางกลุ่มที่เห็นว่าการที่พระนามของพระเจ้าสัตยยะไม่มีคำว่า “ศรีมหาราช” นำหน้า อาจทำคิดได้ว่าราชวงศ์ไศเลนทร์ไม่ได้นับพระเจ้าสัตยยะอยู่ในวงศ์ และมีความเป็นไปได้ว่าพระเจ้าสัตยยะจะมีวงศ์ของตนเองซึ่งทำให้เกิดแนวคิดเรื่องราชวงศ์สัตยยะ และราชวงศ์ไศเลนทร์ปกครองดินแดนชวากันคนละครั้ง เพราะต่างฝ่ายต่างนับถือศาสนาต่างกันโดยที่ราชวงศ์สัตยยะนับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย และราชวงศ์ไศเลนทร์นับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน (Bosch, 1952)

ภาพ 6 จารึกมัญจาคีรี หรือจารึกเกพู หรือกฐาบัตรพระเจ้าบาลีตุ้ง

ที่มา: inscriptions preserved in national museum in jakarta by om do yok

จารึกคังกร ในฐานะจุดเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์

หากเราเห็นด้วยกับการตีความจารึกคังกรของโบขารี เนื้อความในจารึกคังกรนี้จะเชื่อมโยงกับจารึกโซโยเมอร์โต จารึกจังกัล จารึกกาละสันที่เล่าเรียงความสัมพันธ์ของกษัตริย์และศาสนาที่นับถือตลอดจนการเปลี่ยนผ่านความเชื่อความศรัทธาในศาสนาจากฮินดูเป็นพุทธศาสนาของพระเจ้าปณมกรัณ ดังตารางความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและศาสนาในจารึก

ตาราง 1 จารึกคังกร ในฐานะจุดเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์

จารึก	ช่วงเวลา	ผู้ปกครอง	ศาสนา	กิจกรรม
โซโยเมอร์โต	พศ. 12	ดาบุณฑา เสดเลนตระ	ฮินดู	บูชาพระศิวะ
จังกัล	พ.ศ. 1275	พระเจ้าศรีสัตยชยะ	ฮินดู	สร้างศิวลึงค์
คังกร	พศ. 13	พระเจ้าศรีสัตยชยะ	ฮินดู	บริจาคให้ภิกษุ
		พระเจ้าปณมกรัณ	พุทธ	
กาละสัน	พ.ศ. 1321	พระเจ้าปณมกรัณ	พุทธ	สร้างศาสนสถานบูชา พระนางตารา

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่าจารึกคังกรเป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในจารึก ราชวงศ์ไศเลนทร์เคยนับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกายมาตั้งแต่แรกเริ่มโดยดาบุณฑา เสดเลนตระจากจารึกโซโยเมอร์โต จากนั้นพระเจ้าศรีสัตยชยะก็ได้ดำเนินกิจกรรมทางศาสนาฮินดูไศวะนิกายด้วยการสร้างศิวลึงค์ไว้บนภูเขาในจารึกจังกัล ต่อมาพระเจ้าปณมกรัณผู้เคยนับถือศาสนาฮินดูไศวะนิกายเหมือนกับพระบิดาคือพระเจ้าศรีสัตยชยะได้ตัดสินใจเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานรวมทั้งการดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบของพระเจ้าปณมกรัณในการสร้างจันทิกาละสันที่ประดิษฐานพระนางตารา จันทิสำหรับที่พักของนักบวชในราชวงศ์ไศเลนทร์และการบริจาคหมู่บ้านให้กับคณะสงฆ์ในจารึกกาละสัน

ข้อสงสัยบางประการในจารึกคังกร

แต่ทว่าก็ยังมียข้อสงสัยบางประการในจารึกคังกรที่นักวิชาการชาวตะวันตก อาโล กริฟฟิธส์ ได้ตั้งข้อสังเกตนี้เอาไว้ในบทความเกี่ยวกับจารึกคังกรนี้ไว้โดยให้ความเห็นว่า โบขารีนั่นตัวนสรูปตีความจารึกคังกรมากเกินไปจนมองข้ามข้อสงสัยหลายประการที่อยู่ในจารึก อาโลได้เสนอข้อพิรุณในจารึกหลักนี้ไว้ดังนี้ (Griffiths, 2021)

ประการแรกคือ ชื่อ “คังกร” เรายังไม่พบหลักฐานจากจารึกหรือหลักฐานอื่นใดที่เรียกพระเจ้าปดัมกรัณว่า “คังกร” ในจารึกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องก็ออกพระนามว่า *ศรีเมหาราช ทยาห์ ปัญจปดัม ปดัมกรัณ และกริยาน ปดัมกรัณ* ในจารึกกาละสัน *ศรีเมหาราช ระไก ปดัมกรัณ* ในจารึกมันตยาสิห์ และ *ระไก ปดัมกรัณ* ในจารึกวานูอาเตงะห์ 3

ประการต่อมา อาโลตั้งข้อสงสัยในเรื่องของคำว่า “ภิกษุ” ในจารึกหลักนี้ว่าเป็นเพียงคำยืมภาษาสันสกฤตหมายถึง “ผู้ขอ” ในความหมายกลาง ๆ อาจจะไม่ได้อิงกับพุทธศาสนา หรือศาสนาอื่นใด การที่คังกรบริจาคนให้กับภิกษุ ก็หมายความว่า คังกรได้บริจาคนให้กับผู้ขอ (หรือขอทาน) ทั่วไป ในบริบทของงานสังคมมีใช้งานทางด้านศาสนาแต่อย่างใด

อีกประการหนึ่งคือในเรื่องของ “เวลา” ซึ่งก็เป็นปัญหามากเพราะจารึกคังกรไม่ได้ระบุศักราชเอาไว้อย่างชัดเจน มีเพียงข้อสันนิษฐานจากโบขาริไว้ว่าจารึกคังกรนี้น่าจะมีอายุในสมัยเดียวกับจารึกกันยूरुह (Kanjuruhan) ที่ระบุศักราชไว้ พ.ศ. 1303 หรืออาจจะเก่ากว่านั้นเล็กน้อย เพราะความคล้ายคลึงของรูปวิราม แต่อาโลคิดว่าโบขาริตัวนสรูปข้อนี้มากเกินไป

ภาพ 7 จารึกกันยूरุห

ที่มา : inscriptions preserved in national museum in jakarta by om do yok

กล่าวโดยสรุปข้อสังเกาของอาโลนั้น เชื่อว่าจารึกคังกรนี้ไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับราชวงศ์ไศเลนทร์ หรือร่องรอยพุทธศาสนานิกายมหายานในบริเวณเมืองสระเกนบุคคลในจารึกที่เรียกว่า “คังกร” เขาไม่ใช่กษัตริย์(พระเจ้าปณมกรัณ) และบิดาของเขาก็ไม่ใช่(พระเจ้าสัณยุชยะ) เขาเป็นเพียงกวี (ในไศวะนิกาย)ที่มีความรอบรู้ในภาษาสันสกฤตมาก ซึ่งอาจเป็นผู้นำทางศาสนา หรือชุมชนของผู้ขอ (ภิกษุสังฆะ) ในไศวะนิกาย เนื้อความในจารึกก็น่าจะกล่าวถึงคังกรได้ปฏิบัติตามคำสัญญาที่ให้ไว้กับบิดาโดยการสร้างศาสนสถาน (ปราสาท) ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งคิวงค์อันเป็นตัวแทนของพระศิวะ และจารึกคังกรนี้ไม่สามารถจะกำหนดเวลาให้อยู่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 13 นี้ได้อย่างชัดเจน

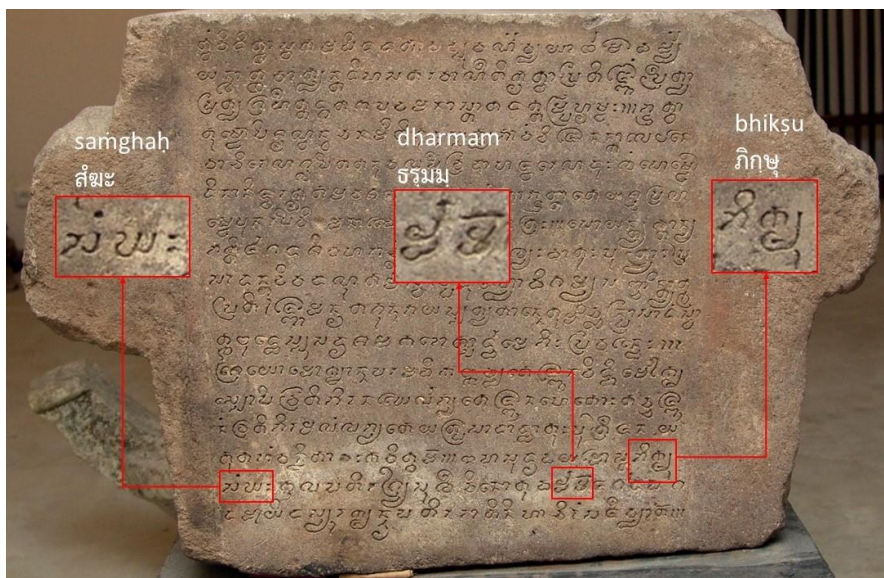
บทสรุป

หากจะบอกว่าการตีความจารึกคังกรของโบซารีเป็นการด่วนสรุปเกินไปอย่างที่อาโลกล่าวอ้างนั้นก็อาจว่าได้ ข้อสงสัยของอาโลโดยเฉพาะในประเด็นของการกำหนดช่วงอายุของจารึกคังกร ซึ่งต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบการจารึกอีกหลายหลักในด้านรูปแบบตัวอักษร และอักขรวิธี รวมไปถึงภาษาที่ใช้ในจารึก ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตแบบโบราณ ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและความรู้รอบด้านในการอ่านแปลและตีความ นอกจากนี้อาโลยังชี้ให้เห็นว่าการตีความแบบเดิมนั้นมักจำกัดให้ชนชั้นปกครองหรือกษัตริย์เป็นผู้ที่สามารถสร้าง (สั่งให้ทำ) ศิลาจารึกได้เท่านั้นไม่สามารถตีความผู้สร้างให้เป็นผู้อื่นใดได้เลยนอกจากชนชั้นปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นการไม่เปิดกว้างทางความคิด หากต้องการสนับสนุนแนวคิดนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาจารึกในประเทศอินโดนีเซียทั้งหมด และพยายามดูว่ามีศิลปาจารึกที่สร้างโดยบุคคลที่ไม่อยู่ในชนชั้นปกครองจำนวนมากพอที่จะสนับสนุนความเชื่อนี้หรือไม่

ในขณะเดียวกันการตีความจารึกคังกรของโบซารีทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ของอินโดนีเซียในยุคโบราณถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางเชื้อชาติในช่วงเวลาที่ราชวงศ์ไศเลนทร์ปกครอง แม้กระนั้นก็ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางด้านความเชื่อด้วย โดยเฉพาะการนับถือศาสนา กล่าวคือ ชาวอินโดนีเซียรับรู้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 15 ราชวงศ์ไศเลนทร์เป็นผู้ปกครองหนึ่งเดียวบนเกาะชวาก็จริง แต่บุคคลในราชวงศ์นั้นมีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาที่แตกต่างกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ อย่างพระเจ้าศรีสัณยุชยะที่นับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย แต่โอรสของพระองค์ซึ่งต่อมาก็คือ พระเจ้าปณมกรัณกลับมานับถือลัทธิลัทธิไศพุทธศาสนานิกายมหายาน

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนสนับสนุนการตีความของโบซารี่ที่ว่าจารึกคังกรได้ให้ข้อมูลการเปลี่ยนผ่าน การนับถือศาสนาของราชวงศ์ไศเลนทร์จากศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย เป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน และบุคคลในจารึกคังกร โดยอาศัยหลักฐานและข้อคิดเห็นหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ประการแรก การสร้างศิวาจารึกเพื่อบันทึกเรื่องราวมักเกิดขึ้นจากกลุ่มของชนชั้นปกครองมากกว่าบุคคลธรรมดาอย่างที่เราโลกกล่าวอ้างว่า คังกร เป็นเพียงกวีในศาสนาฮินดู เนื่องจากการสร้างศิวาจารึก ถือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสำคัญที่เกิดขึ้นในอาณาจักรหรือราชวงศ์ ดังจารึกจังกัลป์ของพระเจ้า สัณฺฑยยะ และจารึกาละสันของพระเจ้าปณฺณมกรัณ

ประการที่สอง ในตอนท้ายของจารึกคังกรมีการใช้คำว่า **ธรม** (ธรรม) และ **ภิกษุสงฆ** (ภิกษุสงฆ์) ซึ่งทั้งสองคำเป็นคำในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากเนื้อหาตอนต้นที่กล่าวถึง การทำพิธีบูชาพระศิวะของศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย จึงมีความเป็นไปได้ว่าจารึกหลักนี้ได้บันทึก การเปลี่ยนผ่านศาสนาจากฮินดูเป็นพุทธศาสนาของราชวงศ์ไศเลนทร์

ภาพ 8 คำในพระพุทธรูปที่ปรากฏในตอนท้ายของจารึก

ประการสุดท้าย นักวิชาการชาวตะวันตกพยายามแยกพระเจ้าศรีสัณฺฑยยะออกจาก ราชวงศ์ไศเลนทร์เป็นราชวงศ์ใหม่ที่ชื่อว่า ราชวงศ์สังฆยะ และตั้งเอกษัตริย์ในราชวงศ์ไศเลนทร์ ที่มีข้อมูลว่านับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกายเข้ามาในวงศ์ของสังฆยะทั้งหมด ด้วยกรอบคิดที่ว่า หนึ่งราชวงศ์หรือหนึ่งผู้ปกครองจะต้องสนับสนุนศาสนาเพียงหนึ่งศาสนาเท่านั้น แต่หากเรา พิจารณาข้อมูลทางด้านโบราณสถานจะเห็นได้ว่า บุโรพุทโธ มหาสถานพุทธศาสนานิกายมหายาน

มีที่ตั้งไม่ได้ห่างไกลไปจาก ปรัมบานัน มหาสถานศาสนาฮินดู ไชวะนิกายเทวไรนัถ นอกจากนี้ บริเวณแถบนั้นก็มีศาสนสถานเล็ก ๆ ของทั้งสองศาสนาตั้งปะปนอยู่ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มคนที่ถึงแม้จะมีความคิดความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกัน แต่ก็มีสำนึกความเป็นชาติร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ราชวงศ์ไศเลนทร์ครองความยิ่งใหญ่เหนือเกาะชวาอย่างยาวนานในยุคโบราณของอินโดนีเซีย

เอกสารอ้างอิง

- Bambang, S., & Endang, H. (Eds.). (2008). *Sejarah nasional Indonesia* (2nd ed.). Jakarta: Balai Pustaka.
- Boechari. (1966). Preliminary report on the discovery of an Old-Malay inscription at Sodjomerto. *Madjalah Ilmu-Ilmu Sastra Indonesia*, 3(2-3), 241-251.
- _____. (2012). *Melacak Sejarah Kuno Indonesia Lewat Prasasti: Tracing ancient Indonesian history through inscriptions*. Jakarta: Kepustakaan Populer Gramedia.
- Bosch, F. D. K. (1952). *Sriwijaya, de Sailendrawamsa en de Sanjayawamsa*. [n.p.].
- Chedha, T. (2015). *Candi Kalasan*. Retrieved from https://db.sac.or.th/seaarts/en/detail.php?tb_id=180
- Griffiths, A. (2021). The sanskrit inscription of Śaṅkara and its interpretation in the national history of Indonesia. *Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia*, 177, 1-26.
- Khatshima, K. (2021). *Kalasan inscription*. Bangkok: Silpakorn University.
- Zakharov, A. O. (2012). *The Sailendras reconsidered: Nalanda-Sriwijaya centre working paper series no. 12*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies in Singapore.